

crkva u svijetu

OSVRTI I PRIKAZI

ŠTO KAŽE PALEONTOLOGIJA O PORIJEKLU ČOVJEKA?

Vladimir Merćep

Tek su lanijske godine izišli dugo iščekivani radovi međunarodnog kongresa (The Origin of Homo sapiens — Origines de l'homme moderne, actes du colloque de Paris, Unesco, Paris, 1972), koji je Unesco zajedno s INQA (International Union for Quaternary Research) priredio u Parizu od 2—5. rujna 1969. Na njemu je prisustovalo 150 učenjaka iz 34 narodnosti, pod predsjedanjem J. Piveteaua, profesora na Sorboni, i F. Bordesa, sa sveučilišta iz Bordeauxa, koji je vršio službu kongresnog tajnika. Objavljeni radovi pružaju obilje materijala za kritično razmišljanje o važnim pitanjima koja se odnose na čovjeka, kao i o hipotezama koje su se po raznim spisima, popularnog i visokokulturnog karaktera prebrzo predstavile kao sigurna i konačna postignuća modernog znanstvenog istraživanja o porijeklu čovjeka. Da su se ti radovi dugo iščekivali, dade se zaključiti iz riječi tajnika, koje je izrekao u sintetičkom prikazu rezultata samog kongresa: »Ideja, koja se, ima nekoliko godina, stvorila o porijeklu modernoga čovjeka — bit će temeljito promijenjena na temelju rezultata ovog sastanka« (str. 295).

U čemu se sastoje te temeljne promjene?

Te se promjene najprije odnose na neke tvrdnje s obzirom na čovjeka iz Neandertala. Pod tim se pojmom, naime, podrazumijevaju, barem u spisima informativnog karaktera, razne ljudske rase, koje su živjele u Evropi i u susjednim zemljama do pred 40.000 god. prije Krista, kada su nestale. Nerijetko se neandertalac prikazuje kao prethodnik modernoga čovjeka, kao prelazna faza između njega i antropomorfnih majmuna, kao dokaz da je ljudski rod nastao evolutivnim putem. Taj bi se put odvijao na slijedeći način: pošao bi od Australopithecusa, išao preko Pithecanthropusa i Neandertalca — i završio kod modernog čovjeka: »Svakako, naglasio je prof. Bordes u zaključnom govoru, slika koju stvaramo o ljudskom razvoju poslije ovog sastanka stvarno je drugačija nego što je bila. Umjesto redovitog prelaza od australopiteka, pithekanropa, čovjeka iz

Neandertala do modernog čovjeka, imamo zamršeniju sliku. U paleolitskom svijetu *skupa su postojali* brojni ljudski oblici, koji su inače pripadali istoj ljudskoj vrsti. U tome svijetu mogli su proći jedan mimo drugoga ili čak se međusobno ženiti ljudi arhaičkog s ljudima razvijenijega izgleda. Zanimljivo je zabilježiti da je to shvaćanje o istodobnom postojanju različitog ljudstva — kojemu ako se hoće, odgovara istodobno današnje postojanje naprednih ljudi i australskih urođenika, ali uvijek ljudi — predložio na početku stoljeća francuski pisac J. H. Rosny u romanu *Rat vatre*, koji je sigurno najljepša rekonstrukcija paleolitika, koja je ikada bila dana. »Antropolozi su to shvaćanje često kritizirali, jer su vjerovali da u znanosti ne smije biti mašte. I upravo, još jednom, pjesnik je imao pravo« (str. 296).

No pjesniku su dali pravo sami naučenjaci, osobito tri paleontologa: R. Leakey, B. Vandermeersch i A. Debénath. Na temelju otkrića ljudskih ostataka u dolini Omo, u južnoj Etiopiji, iz god. 1967., R. Leakey je potvrdilo svoje mišljenje, koje je stvorio u povodu pronalaska raznih lubanja u Kanjeri god. 1933., naime da je *Homo sapiens* bio »potpuno razvijen i prisutan u krajevima koji se protežu od Kenije do Njemačke prema istočnoj Mađarskoj, pred konac srednjeg Pleistocena« (str. 29), tj. u doba koje se kreće od 150.000 do 100.000 god. prije Krista (usp. str. 296). Svojim otkrićem u Qafzehu (Izrael) god. 1965., B. Vandermeersch je dokazao, da je u razdoblju koje ide barem od 45.000 god. prije Krista živio moderni čovjek, ali s radnom vještinom iz srednjeg Paleolitika (str. 53), dosljedno: da se, kako se to više puta i naglašavalo za vrijeme kongresa (usp. str. 309), iz stupnja savršenstva radne vještine koju je čovjek postigao, iz oruđa kojim se služio — ne može više odrediti vremenski razvoj ljudskog roda (str. 52—53, usp. str. 315—316). Otkriće važnog dijela lubanje (stare barem 70.000 god., usp. str. 57. i 295) odrasla čovjeka kod La Chaise (Francuska) god 1969. omogućilo je A. Debénathu da zaključiti da se lubanja tog čovjeka približuje lubanji modernoga, a udaljuje od lubanje klasičnog neandertalskog čovjeka (str. 57), tj. od lubanje neandertalca zapadne Evrope (usp. str. 207).

Ističući važnost modernih metoda za određivanje starosti raznih objekata iz prošlosti, moskovski akademik M. Guerassimov učinio je još sigurnijima zaključke spomenutih paleontologa. Prema njemu, »te metode su uvele *supstancijalni korektiv* u shvaćanje jednog niza arheoloških podataka i geostratigrafskih shema«. One su »omogućile, da danas znamo, da čitav jedan niz arheoloških kultura ne predstavlja više vremenske postaje povijesnog čovječjeg razvoja, već da ih valja promatrati kao entografske varijante kultura, koje su *istodobno* postojale«. »Posjedujemo, naglasio je objektivne podatke o *istodobnom postojanju* pithecanthropusa i nižih neandertalaca, klasičnih evropskih neandertalaca i nižih oblika današnjega čovjeka, i na koncu znamo za ljudske oblike tipa modernog čovjeka (*homo sapiens*), koje prati mousterinska radna vještina« (str. 288), tj. rudimentarna vještina.

Na temelju do sad rečenoga može se sa sigurnošću ustvrditi (usp. zaključke str. 315—316): 1. da starost modernoga čovjeka treba produžiti od 35.000—38.000 prije Krista, kako se je to obično držalo (str. 315), na

više od 60.000 god.; 2. da razvoj rada ne može više biti mjerilo historijskoga razvoja ljudskoga roda: »Radne se vještine ne podudaraju s ljudima« (Bordes, str. 296) i 3. da se klasični neandertalac ne može više smatrati direktnim prethodnikom modernoga čovjeka (»Les néandertaliens classiques européens du type de la Chapelle-aux-Saints doivent être exclus de la série des ancêtres directes de l'homme moderne«, str. 316, br. 5a). Tom formulacijom, koju su svi jednoglasno prihvatili čini se da svi sudionici kongresa nisu htjeli isključiti sve neandertalce iz direktnih prethodnika modernoga čovjeka, kako je to učinio prof. Bordes već spomenutim riječima. Možemo usput spomenuti da se mogu razlikovati tri vrste čovjeka iz Neandertala: neandertalac zapadne Evrope, istočne Evrope i srednjeg istoka, i onaj koji je nastao u ograničenom pojasu srednjega istoka (Skul, Qafzeh i možda Ksar Akil; usp. str. 207). Na koncu, važno je zabilježiti i 4. premda nesiguran zaključak, koji se odnosi na pitanje policentrizma i monocentrizma, tj. da li je čovjek nastao na više mjesta ili samo na jednom mjestu. Većina je prisutnih prihvatila policentrizam kao »najvjerojatniju hipotezu« (str. 316—317). Dakle, još smo samo na području hipoteze. Budući da se danas poligenizam, s kojim se može poistovjetovati policentrizam, počinje smatrati sigurnom činjenicom, čak i u nekim teološkim spisima (usp. Zbornik: *Die Kirche im Wandel der Zeit*, Köln, 1971, str. 29—30), bit će od koristi iznijeti mišljenje dvaju ruskih znanstvenika: Y. Roguinskija i M. Guerassimova o tom pitanju. Roguinski najprije podsjeća, da je još 1938. g. došlo do polemike između policentrista i monocentrista na međunarodnom kongresu antropologa u Copenhagenu. Dao joj je povoda Franz Weidenreich, kad je iznio »nekoliko dokaza u prilog neovisnog porijekla mongoloidskih rasa od sinantropusa, australoidskih rasa od pithekanthropusa iz Jave, negroidskih rasa (bušmana) od neandertaloida iz Rodezije i europeida od paleoantropusa iz Palestine. Poslije trideset godina polemika se nije stišala, tumačenja su se jednog i drugog mišljenja umnožila i njihova su se dokazivanja znatno obogatila. Ne smije se zaboraviti, naglasuje predavač, da postoje važni razlozi protiv jednog i drugog« (mišljenja) (str. 60). Glavni pak razlog protiv monocentrizma bio bi »neka specifična sličnost modernih rasa s njihovim prethodnicima iz istog predjela (de la même aire)« (ib.). Unatoč te poteškoće protiv monocentrizma, Roguinski odbacuje policentrizam oslanjajući se na »načelo različitog razvoja oblika kao na temelj teorije evolucije« (str. 62). Prema tome načelu veći broj života morao bi dovesti do većeg razlikovanja u njihovim strukturama. Dosljedno, što je veći broj mjesta, u kojima su nastali moderni ljudi, morala bi između njih postojati to veća razlika. No činjenica pokazuje, da do tog razlikovanja nije došlo, ikako to slijedi iz »veoma velike sličnosti (analogije) današnjih rasa« (ib.). Dosljedno, ta činjenica isključuje hipotezu policentrističkog ljudskog porijekla. Sličnost među njima pokazuju anatomska izgradnja ljudskog tijela, čovječja psihologija i vrlo velika sličnost između ljudskih ostataka, koji su pronađeni na raznim stranama svijeta i u različitim vremenskim razdobljima. Što se pak tiče neke specifične sličnosti modernih rasa s njihovim prethodnicima iz istog predjela, Roguinski je tumači *križanjem* nerazvijenijeg ljudstva s razvijenijim na jednom širem predjelu. To bi tumačenje osvijetlilo — što nije uspjelo policentrizmu — sličnost svih današnjih ljudskih rasa, ali bi se odijelilo od

»uskog monocentrizma, koji drži da je *Homo sapiens* nastao u okviru jedne horde«, time, što prihvaća »neki maleni kontinuitet u razvoju razvijenijeg i nerazvijenijeg ljudstva u svakoj pokrajini toga šireg predjela«. Tu su hipotezu u ruskim knjigama nazvali »širokim monocentrizmom«. Njegovo bi pak mjesto bilo u Maloj Aziji, Kavkazu ili jugozapadnoj Evropi (str. 62—63). I M. Guerassimov se priklanja »monogenetičkom formiranju današnje ljudske rase« (str. 290), i to na temelju najnovijih znanstvenih metoda, koje se upotrebljavaju za određivanje starosti raznih predmeta iz prošlosti (usp. str. 287, 288, 290). Svi ti izneseni razlozi pokazuju da je monocentrizam, s čisto znanstvenog stajališta, ne manje utemeljena hipoteza nego što je to hipoteza policentrizma, iako jedna i druga imaju protiv sebe »jake razloge«. Može se također nadodati, da je policentrizam zbog interventa ovih dvaju ruskih učenjaka izišao oslabljen s ovog kongresa. Međutim, iako je policentrizam izišao oslabljen, skromno mislim, da se ne bi smjelo zaključiti, kako se je tu i tamo zaključilo u nekim novinama, da je s toga kongresa izišao direktno ojačan sami monogenizam. Jer su ruski učenjaci, barem Roguinski, odbacili »uski monocentrizam«, koji je dosta bliz monogenizmu. Moglo bi se reći, da je indirektno ojačan monogenizam. Jer sve što oslabljuje poligenizam, vjerojatnijim čini monogenizam.

U uvodnom govoru kongresa generalni direktor Unesco-a Malcolm S. Adiseshiah upravo je prisutnim znanstvenicima ove dramatične riječi: »Vi ćete se potruditi da donesete svjetlo o tome, što se dogodilo tijekom odlučnog povijesnog razdoblja svijeta, kad je primitivno čovječanstvo konačno dalo *Hominem sapientem*. Ta stalna radoznalost o porijeklu naše vrste značajna je čovjekova crta. Tjeskobni povik, kojim je čovječanstvo tijekom vjekova vapilo, još i danas odzvanja ovdje: Što smo? Odakle dolazimo?« (str. 15). Na ta je pitanja, pošto je kongres završio, implicitno odgovorio prof. Bordes u predgovoru izdanju kongresnih radova: »Daleko smo od toga da imamo jasnu ideju o načinu kako se pojavio moderni čovjek, usprkos poduzetom dugogodišnjem istraživanju o tom predmetu i značajnim otkrićima napravljenim na području antropologije, geologije, prehistorije, itd.« (str. 5, predgovor).

Dok čovjek čita objavljene radove ovog kongresa i doznaje da su istodobno postojali razvijeni i nerazvijeni ljudi, spontano se pita: Hoće li ikada znanost, isključivši teologiju, dati siguran odgovor na pitanje, kako je postao čovjek? Ako se još sjeti, da je do života došlo tek pred četiri milijarde godina i da molekularna kemija i biologija isključuju evoluciju iz molekularnog organskog svijeta (jer stanice, kad se umnožavaju, uvijek prenose listi sastavni materijal i svoje isto funkcioniranje. Usp. J. Monod, *Le hasard et la nécessité*, izd. Seuil, Paris, 1970, str. 118—119; Cl. Tresmontant, *Le problème de l'âme*, Seuil, Paris, 1971, str. 151—160), — čini se da se još više smanjila nada u siguran odgovor znanosti na pitanje o porijektu ne samo čovječjeg duha, već i ljudskog tijela. Zar to, i ne htijući, nije možda implicitno potvrdio spomenuti nobelovac Monod, inače poznati biolog, kad se je, odbacivši sve evolucionističke pokušaje, materijalističke i spiritualističke, utekao filozofiji, i to mjezinu najpesimističnijem aspektu, naime slučaju, da bi rastumačio pojavu života na zemlji (usp. J. Monod, o. c., str. 37—52, 127. i passim)?